

Geschiedenis van de Mariakerk Westernieland

(door Kristin Wijnja, koster, bijdrage voor de herbenaming van de kerk in Mariakerk op 15 augustus 2025)

Rondom de geschiedenis van de kerk en het dorp Westernieland is verbazend veel giswerk gedaan en is er veel onnauwkeurige informatie op verschillende websites te vinden.

We weten daarom ook niet precies, wanneer het dorp Westernieland ontstond en wanneer de kerk gebouwd werd. Al lang woonden in deze regio mensen op opgeworpen wierden en op zomerboerderijen in de kwelders. Baflo is bijvoorbeeld al 600 vóór Christus bewoond geweest.

Daarna ontstonden rond 900 op nieuwe kwelderwallen streekdorpen, dus dorpen op niet opgehoogde heuvels, zoals Pieterburen en Den Andel. Als laatste in de rij ontstond Westernieland op de meest noordelijke kwelderwal.

Heel bijzonder is echter, dat de oude naam Mariaburen vanaf het begin op een buurtschap duidt, die aan Maria gewijd was en die ook een relatie met Pieterburen had. De oudste vermelding van Westernieland dateert uit 1371, toen er sprake was van Parochiani Sancte Petri in Nova Terra. Dus een onder Pieterburen vallende kerkgemeente in het 'nieuwe land'.

Bijzonder zijn ook de 2 enige huiswierden van Westernieland: de ene waar de kerk en De Weem op staan, en de wierde Rixtumaheerd (beide 2.30 m hoog), schuin tegenover de kerk, waar tegenwoordig aannemersbedrijf Kolkena zit. We zouden dus kunnen denken aan een kleine monniken- of boerengemeenschap, die hier op de ene wierde een kapel bouwde en op een boerderijwierde een boerderij bedreef. En toen de omgeving door opslibbing hoger, droger en veilig genoeg werd, ontstond hier een echt dorp. Zo bevat de boerderij van familie De Jonge, Kaakhornsterpad 13, bijvoorbeeld ook al fundamenteën uit 1300....

In ieder geval is het huidige koor van de kerk de eerste bakstenen kapel met een gewelf, die rond 1200 in romanogotische stijl is gebouwd. Daarop duiden de kloostermoppen met een grotere broosheid en een dikkere muur in dit gedeelte van de kerk dan in de rest van het gebouw.

Ergens rond 1250 werd de kerk dan met nog 2 gewelven uitgebreid. Er waren toen ingangen voor de mannen aan de zuidgevel en voor de vrouwen aan de noordgevel. Je kunt de lijnen in de bepleistering nog terugzien.

De toren is in ieder geval later, zo rond 1350, aan de bestaande kerk aangebouwd. Waarschijnlijk verving hij een losstaande klokkenstoel, zoals die nog altijd bij de kerk van Den Andel staat. Na de bouw van de toren dus zijn ook de 2 zijingangen dichtgemaakt en ging men via de toren naar binnen.

In 1594 werd de kerk door de reformatie in plaats van roomskatholiek protestants. Bijzonder is, dat de katholieke priester plots protestantse predikant en leraar van deze kerk en ook van Saaxumhuizen werd.

Met de invoering van het protestantisme in 1594 werd het interieur van de kerk een stuk soberder. Versierselen en eventuele heiligenbeelden of belangrijke symbolen verdwenen, mogelijk uit de nissen, die we nog in de muren terugvinden. En ook de naam van de Heilige waaraan de kerk gewijd was, Maria, verdween....

Toch oogt de kerk nog steeds vrij monumentaal.

De bank aan de Zuidkant was voor de kerkelijke ambtsdragers.

De bank aan de Noordzijde was voor de edelen van Zijlbrugge, de heel oude boerderij die tussen Pieterburen en Westernieland ligt. De heren van Zijlbrugge waren dijkrechters en geldschietters voor de kerk, maar enkelen van hen waren ook predikant. Een aantal van hen zijn in de kerk begraven. Het belang van Zijlbrugge voor de kerk is ook op kaarten terug te vinden in de vorm van een Kerkenpad van Zijlbrugge naar de kerk.

In 1660 kreeg de kerk de kansel van prachtig houtsnijwerk.

Het sierlijke doopvont is uit de 18^e eeuw.

Het orgel werd in 1893 gebouwd door de Gebroeders van Oeckelen. Boven de middentoren zijn verschillende muziekinstrumenten uitgebeeld, waaronder trompetten en een viool.

De kroonluchter werd in 1897 geschonken door de bewoners van Zijlbrugge.

Een enorme invloed op Westernieland hebben de dijkdoorbraken gehad: sinds de eerste dijken van 1350 tot aan 1717 brak de dijk 12 keer door. De meest rampzalige dijkdoorbraak was de Kerstvloed van 1717, langs de Noord-Nederlandse, Duits en Deense kust, toen alleen al in Westernieland 78 mensen en heel veel vee verdronken. Van de 50 huizen bleven maar vier huizen echt overeind. Ook de kerk kreeg het heftig te verduren: de deuren in de toren en een stuk muur waren weggeslagen, de kerkbanken waren naar het koor gespoeld en het water stond 2 m hoog in de kerk!

Doordat de kerk niet gebruikt kon worden, werden de kerkdiensten 3 jaar lang in de boerderij Addingaheerd gehouden – de huidige boerderij van familie De Jonge.

In ieder geval werd na de Kerstvloed het dorp langzaam aan langs de Oude Dijk en de Schaapweg weer opgebouwd en naar de Dirk Wierengastraat toe verder uitgebreid.

In de kerk zijn veel grafzerken aanwezig: In de kerk werd tot 1820 begraven: predikanten, edelen en hun vrouwen. Op het kerkhof rondom de kerk werd tot 1870 begraven. Op het kerkhof zijn nog steeds de bijzondere graven van 2 robbenjagers te vinden. Maar ook een aantal kindergraven, te herkennen aan de kleine grafstenen.

In 1831 is het aanzien van de kerk ingrijpend veranderd: vanwege de matige stabiliteit is onder het oorspronkelijke gewelf een houten, in een mooie zeekleur geschilderd, plafond aangebracht. Ook werden aan Noord- en Zuidkant de 3 romanogotische ramen met ronde bovenkant door 4 spitsboogramen vervangen. In het koor werd 1 raam in het midden vervangen door 2 ramen aan elke zijkant.

Door deze ingrepen werd de kerk van binnen wel lichter, maar de gevel er aan de buitenkant niet mooier op. Daarom werden de muren in 1877 aan de buiten- en binnenzijde bepleistert met een harde cementmortel en in een gele kleur geverfd. Helaas konden de muren daardoor minder ademen, waardoor de kerk vochtiger werd en balken begonnen te rotten.

700 jaar na de bouw kunnen we spreken over de scheve toren van Westernieland. De westelijke torengewel is in 1926 gedeeltelijk ingestort. Voor de herbouw is een moderne harde gevelklinker toegepast, die helaas niet zo past bij de oude kloostermoppen in de noord- en zuidmuur. Er zijn wat trucjes gebruikt om hem weer recht te laten lijken – zoals de bakstenen loodrecht ervoor metselen, een stuc laag tussen kerk en toren aanbrengen en scheve voegen....

Trouwens is de toren zo laag dat er alleen galmgaten aan de kant naar Pieterburen toe zijn. Daardoor is de luidklok beter te horen in Pieterburen en Kaakhorn dan in Westernieland zelf. Sinds 2017 luiden vrijwilligers van het klokkenluidersgilde elke zaterdag om 17 uur het weekend in.

De oude torenklok uit 1753, met een wapen met schilddragende eenhoorns erop, is helaas in 1943 door de Duitse bezetters onttrokken. Na geldinzameling van bewoners, gemeente en provincie kreeg de toren in 1965 weer een nieuwe klok.

In de 1950 jaren werden met uit veel potjes bij elkaar gesprokkeld geld en vrijwillige hulp van veel dorpsgenoten de nodige reparaties uitgevoerd om de kerk voor de erediensten te behouden.

Het laat zien dat de bewoners van Westernieland altijd wel erg begaan waren met hun kerkje.

Financieel werd het echter wel steeds moeilijker om een vaste predikant te betalen en zo zijn er door de jaren heen verschillende samenwerkingsvormen met andere dorpen gekozen, om de kerkdiensten te kunnen behouden.

In 1993 fuseerde de kerkgemeente van Westernieland met Eenrum, Den Andel en Saaxumhuizen tot Halfambt. En in 2017 fuseerde de kerkgemeente van

Halfambt met de kerkgemeente van Winsum. Steeds minder gelovigen, dus steeds minder geld, minder kerkelijke medewerkers, meer vrijwilligers.

In 2001/2002 werd de kerk heel grondig gerestaureerd, waarbij ook oude bouwsporen tevoorschijn kwamen, zoals de oude romaanse ramen. De kerk werd geschikt gemaakt voor multifunctioneel gebruik: keuken en WC werden ingebouwd, grafzerken tot onder de preekstoel verschoven en daarmee het koor vergroot. Er werd een verhitte discussie gevoerd of de kerkbanken behouden moesten blijven of wijken, om meer flexibel gebruik te kunnen maken van de kerk.

Toen werd ook de culturele commissie opgericht, om naast de kerkdiensten zorg te dragen voor regelmatig cultureel gebruik van de kerk.

Sinds 2008 is de Stichting Groninger Kerken eigenaar van de Mariakerk en huurt de kerkgemeente van Winsum-Halfambt de kerk van de Stichting Groninger Kerken. Er zijn 1 keer per kwartaal diensten en zo nu en dan andere kerkelijke activiteiten en culturele activiteiten, zoals concerten of lezingen.

Wat betekent de Mariakerk voor Westerniëlanders/ Nijlaanders tegenwoordig?

Veel mensen voelen zich aangetrokken tot het gebouw. De ruimte, de stilte, het licht. Ook al zijn de meeste dorpsbewoners niet meer gelovig, zo is de kerk toch het oudste en meest bijzondere gebouw van het dorp, waar we het verleden kunnen voelen en in het heden op fijne manieren samen kunnen komen. En zo zijn er nog steeds dorpsbewoners en kerkleden ook van de andere dorpen, die begaan zijn met de Mariakerk van Westerniëland en zich er voor in willen zetten. Dat stemt hoopvol voor de toekomst.